

ENKELE OPMERKINGEN BETREFFENDE NOMENCLATUUR, SCHRIJFWIJZE
EN UITSPRAAK VAN MOLLUSKENNAMEN

door

L.A.W.C. Venmans

Om tegemoet te komen aan door enige leden van de Ned. Malacologische Vereniging kenbaar gemaakte wensen, mogen hieronder enkele aantekeningen volgen betreffende de naamgeving van molluskensoorten. Ik heb mij voorlopig beperkt tot de Nederlandse land- en zoetwatervormen.

Als bekend mag worden verondersteld, dat alle planten en dieren, en dus ook de mollusken, volgens de binaire nomenclatuur van Linnaeus worden aangeduid door een combinatie van twee woorden, waarvan dan nog de naam van den auteur wordt toegevoegd, b.v. Cepaea nemoralis Linné.

Het eerste, met een hoofdletter beginnende woord van den volledige naam is een zelfstandig naamwoord (soms ook een persoonsnaam), en geeft den naam aan van het geslacht, waartoe het dier behoort; het tweede is in den regel een bijvoeglijk naamwoord - steeds met een kleine letter beginnend - en bepaalt de soort. Zo is dus in ons voorbeeld Cepaea de naam van het geslacht, terwijl nemoralis (=in het bos levend) een nadere aanduiding vormt en het verschil aangeeft met b.v. de andere bij ons inheemse, tot hetzelfde geslacht behorende hortensis (=in tuinen levend).

Weliswaar geeft de naam, die de soort aanduidt, in zijn letterlijke betekenis vaak slechts één of meer toevallige eigenschappen aan, die niettemin ook bij andere soorten van hetzelfde geslacht kunnen voorkomen, of kan zelfs de betekenis van den soortnaam alleen maar een vermeende of onder uitzonderlinge omstandigheden geobserveerde eigenschap aangeven, in de praktijk der systematiek is deze binaire nomenclatuur te allen tijde bruikbaar om de soorten behoorlijk te onderscheiden.

Behalve een bijvoeglijk naamwoord kan de soort aanduiding ook een zelfstandig naamwoord in den eersten naamval zijn (b.v. Planorbis crista) of - wat veel gebruikelijker is - in den tweeden naamval enkelvoud (b.v. Hydrobia ulvae; ulvae, letterlijk: van het riet) of meervoud (b.v. Arianta arbustorum; arbustorum, letterlijk: van de struiken), terwijl we in sommige gevallen den tweeden naamval vinden van een eigennaam (b.v. Succinea pfeifferi; pfeifferi, letterlijk: van Pfeiffer).

Evenals alle planten- en dierennamen bestaan ook de namen der mollusken ofwel uit zuiver griekse of latijnse woorden of woordcombinaties, b.v. Limax (Grieks: leimax: slak) flavus (Lat.= geel), ofwel uit van het Grieks of het Latijns afgeleide woorden of woordcombinaties, b.v. Euomphalia micromphala (Gr. eu=wel, goed; omphalos: navel; mikros: klein), ofwel uit griekse of latijnse eigennamen, b.v. Arion (een grieks citer-speler); of eigennamen, die vergriekst of verlatijnt zijn, b.v. Boettgerilla, Ferussacia (genoemd naar de onderzoekers Boettger en Férussac).

Is het tweede woord van den soortnaam een bijvoeglijk naamwoord, dan krijgt dit den mannelijken, vrouwelijken of onzijdigen uitgang (resp. -us, -a, -um; -is, -is, -e; -er, -(e)ra, -(e)rum; -er, -ris, -re), al naar gelang het geslacht van het eerste woord en al naar gelang de verbuigingsklasse, waartoe het betreffende bijvoeglijk naamwoord in het latijn behoort, b.v.

Gyraulus <u>albus</u>	Helix <u>aspersa</u>	Pisidium <u>amicum</u>
Gyraulus <u>regularis</u>	Helix <u>lenticularis</u>	Pisidium <u>obtusale</u>
Arion <u>ater</u>	Polita <u>glabra</u>	Buccinum <u>glabrum</u>
	Margaritana <u>margaritifera</u>	

Bijvoeglijke naamwoorden op -ior geven den vergrotenden trap aan (b.v. maior: groter) en veranderen in het onzijdig hun uitgang in -ius (bv. maius): Minor wordt in het onzijdig: minus.

Alle overige bijvoeglijke naamwoorden (b.v. op -ens, -ans, -ex, -ox enz.) blijven in alle drie de geslachten onveranderd.

De uitspraak der enkelvoudige klinkers a, e, i, o, u, is gelijk aan die in onze eigen taal (de u wordt dus niet als oe uitgesproken).¹

Wat de tweeklanken betreft, hierover het volgende:

ae klinkt als ee b.v. Cepaea, spreek uit: Cep-ee-a
au " " ou als in het Ned. koud
eu " " ui b.v. leucostoma, spreek uit: luikostoma.
 Wanneer eu echter voorkomt aan het eind van een woord, dan vormen e en u twee afzonderlijke klinken, b.v. corneus, spreek uit: Korne-us. Uitgezonderd in eigennamen afgeleid van het Grieks b.v. Proteus (2-lettergrepig).

oe " " eu: b.v. coerulescens, spreek uit: seuruléssens

ou " " oe: b.v. bourguignati

ie, ui en oi zijn nimmer tweeklanken, doch worden steeds (behalve natuurlijk in eigennamen of daarvan afgeleide bijvoeglijke naamwoorden) afzonderlijk uitgesproken: hi-e-mális, ténu-i-s, zonito-í-des.

Voor het overige worden de tweeklanken uitgesproken als in nederlandse woorden. Dit laatste geldt ook voor de medeklinkers, waarbij echter het volgende in acht genomen moet worden:

ch klinkt als ch in: kachel

ph klinkt als f

c klinkt vóór e, i, y, ae, eu en oe als s, vóór alle andere klinkers of tweeklanken als k.²

Wat de klemtoon betreft, kan in het algemeen de volgende regel gelden: De klemtoon ligt bij 2-lettergrepige woorden steeds op de eerste lettergreep, b.v. níger, áter, íngens.

Bij 3- of meer-lettergrepige woorden ligt de klemtoon op de voorlaatste lettergreep, wanneer deze een lange klinker of een tweeklank bevat; in alle andere gevallen op de derde lettergreep van achteren.

De moeilijkheid schuilt dus in de vraag: Wanneer is een enkelvoudige klinker in de voorlaatste lettergreep lang (en valt er dus de klemtoon op), en wanneer kort (zodat de klemtoon op de derde lettergreep van achteren komt liggen)? Hoewel er geen regels zonder -althans schijnbare- uitzonderingen zijn op te stellen, kan men in de onderstaande aanwijzingen vrijwel vaste regels zien. Men vergelijkte evenwel, vooral in twijfelgevallen, de volgende lijst van de Nederlandse land- en zoetwatermollusken, waarin de klemtoon met een ˘ is aangegeven.

A. De klemtoon ligt op de voorlaatste lettergreep in

- a) woorden, die uitgaan op -atus, -ata, -atum (b.v. costáta)
 op -alis, -ale (b.v. obtusále)
 op -aris, -are (b.v. piscinális)
 op -orum of -arum (b.v. arbustórum,
 muscárum)
 op -oides (b.v. Zonitoídes)
 op -anus, -ana, -anum (b.v. diluviánus)
 op -osus, -osa, -osum (b.v. tenebrósa)
- b) woorden, wier voorlaatste klinker gevolgd wordt door twee of meer medeklinkers (voor 2 medeklinkers tellen ook x, qu=kw, en ph=f) b.v. columélla, apléxa, oblónga
- c) enkele van het Grieks afgeleide woorden, als cygnéa, Aríon, oxychílus, Agriolímax, Helicigóna, gigantéus

B. De klemtoon ligt op de derde lettergreep van achteren in:

- a) woorden, wier voorlaatste lettergreep slechts één klinker heeft en deze onmiddellijk gevolgd wordt door de klinker van de laatste lettergreep: b.v. brúnneus, vítreá, pomátias
- b) woorden, uitgaande op -ulus, -ula, -ulum, -olus, -ola, -olum en -ilis, -ile b.v. párvula, eucónulus, mutábilis, grácile, fruticícola, amnícola
- c) woorden, uitgaande op -idus, -ida, -idum (ook meervoud op -idi, -idae, -ida) b.v. túmidus, híspida, sólídum, Planórbidae (vernederlandst krijgen deze de klemtoon op de i, b.v. Planorbíden)
- d) woorden uitgaande op -stoma, b.v. leucóstoma, trigonóstoma
- e) woorden uitgaande op -icus, -ica, -icum, b.v. helvéticus, excéntrica
- f) woorden uitgaande op -phorus, -phora, -phorum, b.v. stylommatóphora (vernederlandst: stylommatophóren)
- g) woorden uitgaande op: -poda, b.v. Gastrópoda (vernederlandst: Gastropóden)
- h) woorden uitgaande op -iacus, -iaca, -iacum, b.v. styriaca, austríacus.

Naschrift van de redactie

Het bovenstaande stuk dateert uit de tijd waarin op school de zgn. 'nationale' uitspraak van het Latijn gedoceerd werd. Men zei toen: "we weten toch niet precies hoe het klonk, dus spreek het maar net als je landstaal uit". Zo heb ik het ook nog geleerd. De u als een Ndl. u - maar, werd erbij gezegd, dat is natuurlijk fout, want zie cuculus, de koekoek - en de c volgens de in het Nederlands nog steeds geldende regel:

c vóór o, u, a, klinkt als k,

c vóór i en e, klinkt als c.

In later jaren - ik weet niet precies wanneer - zijn de classici overeengekomen een 'gelatiniseerde' uitspraak te doceren, waarin correcterwijze iedere c als een k klonk en iedere u als een Ndl. oe. Engeland is hierin voor gegaan

(Engels uitgesproken Latijn was zo lastig voor buitenlandse collega's) Frankrijk en Italië hebben echter, voorzover ik weet, hun nationale uitspraak maar zo gelaten.

Wat dienen wij nu te doen? Dat hangt er van af. Vanuit de studie van het Latijn bezien, is het natuurlijk juist om te streven naar een uitspraak die het klassieke Latijn naar beste weten benadert. Dus Kikero en Kaesar (Kaisar?) en koekoeloes.

Het Latijn als internationale voertaal voor wetenschappelijke doeleinden is echter van oudsher naar elks landstaal uitgesproken, en met de Latijnse namen van de biologie gaat dat heden ten dage nog grotendeels zo. Fransen blijven bucinom zeggen en Italianen boeksjinoem. Of wij in Nederland nu, ouderwets, buksinum zeggen of, modern, boekinoem is voor de malacologie van geen enkel belang.

De enige uitzondering op deze vrij- en blijheid is: de klemtoon. Foute klemtonen ('accenten') leggen leidt al gauw tot onbedoelde rare dingen zeggen. Daarover echter niet nu.

M.I.G